

Nurgül UZUN

**Pavlov ve Diğerleri
v. Rusya Kararı
ve
Avrupa İnsan Hakları
Mahkemesi'nde
Çevre Hakkı Arayışı**

Haklar ve Arařtırmalar Derneđi

PAVLOV VE DİĞERLERİ V. RUSYA KARARI VE AVRUPA İNSAN HAKLARI AMAHKEMESİ'NDE ÇEVRE HAKKI ARAYIŞI

Yayına Hazırlayan: Nurgül Uzun
Yayınlayan: Haklar ve Araştırmalar Derneđi
Tasarım Konsept ve Uygulama: İbrahim Özvarıő

Yayın Tarihi: Kasım 2022
Yayın No: 10

PAVLOV VE DİĞERLERİ V. RUSYA KARARI VE AVRUPA İNSAN HAKLARI AMAHKEMESİ'NDE ÇEVRE HAKKI ARAYIŞI

e-ISBN: 978-605-74597-9-4
©HAD

Adres: Meltem mahallesi, 6.cadde 21.sokak Yuva Apartmanı,
Kat 3, Daire 11 Muratpaőa / Antalya

0242 238 00 38
haklarvearastirmalar@gmail.com
haklarvearastirmalar.org

**PAVLOV VE DİĞERLERİ
V. RUSYA KARARI
VE
AVRUPA İNSAN HAKLARI
MAHKEMESİ'NDE
ÇEVRE HAKKI ARAYIŞI**

Nurgül Uzun

Özgeçmiş

Trabzon'da doğdu. 2021 yılında Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Avukatlık stajını İstanbul Barosu'nda tamamladı. 2020 yılında, Türkiye'nin ilk ve tek İnsan Hakları yarışması olan Bahçeşehir Üniversitesi ve Friedrich Naumann Foundation tarafından düzenlenen Üniversitelerarası Varsayımsal Bireysel Başvuru Yarışması'nda finale kalan Türkiye'deki dört Hukuk Fakültesi'nden biri olan Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi takımında sözcü olarak arkadaşlarıyla birlikte yer aldı. Ağırlıklı olarak İnsan Hakları Hukuku, Çevre ve İklim Hukuku, Yapay Zekâ Hukuku alanlarına ilgili ve bu alanlarda çalışmalarına devam etmekte. İngilizce ve Fransızca bilmektedir.

SUNUŞ:

Çevre Hakkının Tarihsel Yolculuğunda Yeni Bir Uğrak

Elinizdeki mahkeme kararı üzerine hazırlanmış bilgi notu, “Pavlov Diğerleri ve Rusya Kararı” üzerinden temiz hava hakkı gibi hakların, bir şehirde yaşayanlarca ileri sürülebilmesinde etkili yargısal yolları işaret etmeyi amaçlamaktadır. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca dünyamız sanayi uygarlığının tüm acımasızlığını yaşadı. Şehirler kontrolsüz bir biçimde büyüdü. Özellikle ağır sanayi şehirleri ve bu şehirlerde yaşayan insanlar temiz havaya, suya, toprağa hasret kaldı. Nesiller boyunca ağır kanser vakaları ve diğer sağlık sorunları kol gezdi.

Bu sorunların farkında olan hükümetler, sorunların çözümü için etkili araçlar geliştirmediler. Hatta sanayi yatırımları ve ekonomik gereklilikler için bir çözümün geliştirilmemesi daha fazla tercih edildi. Çünkü, emek ve sağlık için ayrılacak bütçe, sanayi kuruluşlarının karı için ayrıldı. İnsana hiç değer vermeyen bu büyüme biçimi, metropolleşmiş kirli şehirler,

kanalizasyon, su, gıda sorunlarını çözemeyen ve bunu çözmek için başta yerel yönetimler olmak üzere idari birimlere ulaşma gücünü yitirmiş milyarlarca insan yarattı. Dünyamız büyük bir zenginlik ve yoksulluğu aynı anda yaşarken bu süreci yaratan sanayileşme kültürü, kendi varlık zeminlerini de tehdit etmeye başladı.

Özellikle iklim değişikliği krizi, sanayi uygarlığının yok saydığı insanı ve emeği görünür kıldığı için değil; ama bugünkü ekonominin varlığını tehdit edecek bir dinamik olarak belirlediği için siyasal önlemler alınmasının gerekliliği devletlerin gündemine geldi. Bu siyasal gereklilik henüz cılız bir biçimde de olsa ülkeler arasında iklim rejiminin sorumluluk biçimlerini eşit dağıtmaya çalıştığı başka bir siyasal zorunluluğu da beraberinde getiriyor. Fakat, iklim krizini yaratan bu sanayileşme deneyiminin mağdurları haklarını aramaya devam ettikçe küresel ölçekte

önemli sayılabilecek yargı kararları da gündeme geliyor.

Nurgül Uzun tarafından hazırlanan bu bilgi notunun önümüzdeki günlerde özellikle hem yerel idareler hem de merkezi idare düzeyinde gündeme gelmesi muhtemel çevre hakkı ihlalleri için yapılacak başvurularda izlenmesi gereken yollar açısından AIHM 'nin son yaklaşımını ortaya koyması nedeniyle önemli olduğu düşüncesindeyiz.

Özellikle, çevre hakkının dar anlamda bir toplumsal bir mücadele başlığı olarak ön plana çıkması dışında, çevrenin korunmasıyla ilgili devlete yüklenen pozitif ödevlerin diğer toplum sınıflarının çıkarının korunmasında alacağı rolü göstermesi açısından da bu kararı önemsiyoruz.

Özellikle yerel ve merkezi idarelerin farklı siyasal ve idari yaklaşımlar tarafından yönetildiğini gözeterek, çevre hakkı talebinin, çevreyi korumada yükümlülüğü olan tüm idarelere yöneltilebileceğini işaret eden bu kararın önemini

vurgulamamız gerekiyor.

Bu açıdan, çevre korunması faaliyetinin günümüz Türkiye'sinde anaakımlaştığını kabul ederek, burada korunması gereken yüksek değer, herkesin ortak varlığı olan insan onuruna yarışır yaşam koşulları ve buna bağlı var olma zeminimizin gereği olduğunu hatırlatıyoruz.

Çevre koruma alanında, farklı sosyal ve siyasal çevrelerin kol, kulüp ve birimlerin yargısal yolları etkili kullanmanın anlam ve önemini kavradığı gerçeği, aynı zamanda yargısal yollarla hem merkezi hem de yerel idarelere birtakım ödevlerin yüklendiğinin de anlaşılmasını olanaklı hale getirmelidir.

Çevre Hukuku Ağı, bu kapsamda, ortak varlığımız olan insan onuruna yaraşır yaşama koşullarını mümkün kılacak olan özel hayata saygı hakkının bu yeni yorumunu tartışmaya açmaktan kıvanç duymaktadır.

GİRİŞ:

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), önüne gelen çevre hakkı ile ilgili başvurularda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS'de) bağımsız bir çevre hakkı düzenlemesi olmadığı için Sözleşme'nin 8.maddesinde düzenlenen özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ve Sözleşme'nin 2. maddesinde düzenlenen yaşama hakkı gibi Sözleşme' de yer alan haklar çerçevesinde inceleme yapmaktadır.

AİHM'nin bu şekilde geliştirmiş olduğu içtihatları, artık çevre hakkı arayışı bağlamında bir evrimsel süreç geçirmek durumunda kalmıştır. Özellikle de çevrenin korunmasının

önemli bir uluslararası mesele olarak görüldüğü elli yıl önce (1972 yılında) kabul edilmiş olan Stockholm Deklarasyonu'ndan itibaren meydana gelen gelişmeler ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 8 Ekim 2021 tarihinde vermiş olduğu kararında güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını bir insan hakkı olarak kabul etmesi de göz önünde bulundurulduğunda artık AİHM'nin de çevre hakkını bağımsız bir insan hakkı olarak düzenlemesi oldukça acil ve gereklidir. Pavlov ve Diğerleri v. Rusya kararı, AİHM' in çevre hakkı arayışında ışık tutabilecek ve içtihadi açıdan bir değişim meydana getirebilecek bir öneme sahiptir.

11 Ekim 2022 tarihinde yayınlanan Pavlov ve Diğerleri v. Rusya kararıyla "çevre hakkı bağımsız bir hak olarak veya Sözleşme' ye ek olarak yeni bir protokol kapsamında düzenlenmeli midir?" sorusu gündeme gelmiştir. Bu karar, AİHM'nin çevre hakkına yönelik yaklaşımında bir değişim oluşturabilecek niteliktedir. Bu değişim, halihazırda çevre kirliliğinden etkilenmiş ve etkilenmekte olan kişilerin, özellikle de gelecek nesillerin

Özellikle de çevrenin korunmasının önemli bir uluslararası mesele olarak görüldüğü elli yıl önce (1972 yılında) kabul edilmiş olan Stockholm Deklarasyonu'ndan

1972

2021

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 8 Ekim 2021 tarihinde vermiş olduğu kararında güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını bir insan hakkı olarak kabul etmesi

sağlıklı, sürdürülebilir bir çevrede yaşamaları için elzemdir.

Pavlov ve Diğerleri v. Rusya Kararının Analizi:

İç Hukuktaki Süreç ve Yargılamalar:

Lipetsk şehri, Moskova'nın yaklaşık 500 km güneydoğusunda bulunmaktadır ve yarım milyondan fazla nüfusa sahiptir. Başvurucuların evleri, Lipetsk' teki büyük sanayi kuruluşlarına birkaç kilometre mesafede yer almaktadır.

Uzun bir süredir Lipetsk bölgesindeki sanayi kuruluşlarının meydana getirdiği hava kirliliğinden dolayı başvurucular, çeşitli hastalıklara yakalanmış, kirli su kullanmak ve kirli toprakta yetiştirdikleri tarım

ürünlerini tüketmek zorunda kalmışlardır.

1993 yılında, bu sanayi kuruluşlarının kirliliğe neden olduğu alanların geçerli güvenlik standartlarını aşabileceği alanları sınırlandırmak için, bölge yetkilileri tarafından 1996 yılına kadar tesislerinin etrafında tampon bölgeler (sağlık koruma bölgeleri) oluşturulması yönünde talimat verilmiştir. Lipetsk' in Belediye İdaresi, sağlık koruma bölgelerinin oluşturulmasını denetlemek için atanmıştır. Ancak yetkililer tarafından alınan tedbirler yeterli olmamıştır. Bu yüzden başvurucular yıllardır süren yaşadıkları olumsuz koşullardan dolayı haklarını aramak için Lipetsk Sovetskiy Bölge Mahkemesi'ne (Yerel Mahkeme'ye) başvurmuşlardır. 19 Ocak 2009 tarihinde Lipetsk Sovetskiy Bölge Mahkemesi (Yerel Mahkeme) başvurucuların talebini incelemiştir.

Lipetsk Sovetskiy Bölge Mahkemesi'nin Tespitleri:

Dava incelenirken ortaya konan şartlar ve mahkeme huzurunda sunulan kanıtlar, Lipetsk' teki hava

kirliliği seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Birçok kimyasal maddenin konsantrasyonu sağlık standartlarını aşmaktadır.

Hava kirliliğinin başlıca kaynakları, büyük ölçekli çelik fabrikasında ve inşaat iç yapılarında oluşan emisyonlardır. 2004 yılına kadar Lipetsk hava kirliliğinin en yüksek olduğu şehirlerden biri olarak listelenmiştir. Mevcut davanın incelenmesi sırasında mahkeme, çevre koruma tedbirlerinin bölgesel bütçe tarafından her yıl finanse edildiğini belirlemiştir. Buna ek olarak, atık imha sahalarının ve kanalizasyon arıtma tesislerinin, çevre eğitim programlarının, özel olarak korunan bölgelerin desteklenmesi, nadir bulunan veya tehlike altındaki türlerin korunması için mali kaynaklar tahsis edilmiştir.

Daha önce kabul edilen ve mevcut yerel düzenlemelere uymak zorunda olan Lipetsk yetkililerinin, sağlık koruma bölgelerini kurma ve kontrol etme gücüne sahip olmadığı sonucuna varılabilir. (2.2.1/2.1.1.1200-03 Sağlık Yönetmelikleri 3.2 sayılı Yönetmeliği uyarınca, ilgili endüstriyel teşebbüslerin yönetimine bu tür sağlık koruma bölgeleri oluşturma yükümlülüğü uygulanır.)

Başvurucuların Rusya Federasyonu'nun Denetim Odası'nın çevre çapındaki bölge dairelerinin ve Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'nın bu konuda bir eylemde bulunmamasıyla ilgili raporuna atıfta bulunmaları, Bakanlığın Lipetsk Departmanı'nın bu konuda bir eylemsizliğin kanıtı olarak işlev görmemektedir. NLSP' nin (Novolipetskiy Steelworks) -Lipetsk bölgesindeki sanayi teşebbüslerinden biri- emisyonları bir izin olmaksızın boşaltması ve emisyonlar için sınır değerlerinin olmaması bakımından NLSP' nin emisyonların yalnızca bir kısmı üzerinde yasa dışı eylemi olduğunu kanıtlamaktadır.

Bölge Mahkemesi ayrıca, 1998 ile 2008 yılları arasında Lipetsk'teki atmosferik hava, su ve kirletici endüstriyel faaliyetlerle ilgili düzenli olarak planlanmış veya açıklanmamış değerlendirmeler yapan çeşitli belediye ve bölge makamlarının ve ilgili teşebbüsler tarafından geçerli standartların ihlal edilmesi durumunda uygulanan para cezaları, çıkarılan uyarılar ve kurumsallaşmış idari işlemler olduğunu belirtmiştir.

Özellikle 1998 ile 2008 yılları arasında Lipetsk Tüketici Koruma Dairesi ("Lipetsk EBM"), 334,125

Rus ruble ((RUB) – o dönemde yaklaşık 9,600 Euro- tutarında hava kirliliği yönetmeliklerini ihlal ettiği için 171 para cezası ve su koruma yönetmelikleri ihlalleri için 4,610 RUB tutarında yirmi para cezası (o anda yaklaşık 130 Euro) ödemiştir.

Savcılığın Çevre Birimi, 1998-2008 yılında 4,468 adet çevre yönetmeliği ihlali ortaya çıkarmış ve bu ihlallere ilişkin olarak 755 kınama yayınlamıştır. Svobodny Sokol Steelworks' e bazı ekipmanlarının kullanımını askıya alınması emredilmiş ve NLSP' nin iki fırınının da çalışmalarının askıya alınması düşünülmüştür.

Bölge Mahkemesi, bölgesel çevre koruma programlarının uygulanması için bölgesel bütçeden her yıl ortalama 63 milyon RUB (her seferinde yaklaşık 1,8 milyon Euro) tahsis edildiğini de belirlemiştir.

Ayrıca, getirilen hususi şikâyet davası talebine karşı hükümet dairelerinin çevre koruma tedbirlerini alamadığı ve bu yüzden de başvuranlarına özel olmayan zararlar ilgili tazminat ödemesine zemin bulamadığı da ortaya konmuştur. Bu durum sonucunda başvuruçulardan yedi kişi karara karşı itiraz etti. 18 Şubat 2009 tarihinde Lipetsk Bölge Mahkemesi, yerel mahkemenin vermiş olduğu kararı tamamen onayladı.

NLSP' nin Lipetsk Bölge Mahkemesi'ne ve Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi'ne

Başvurusu:

2 Ağustos 2019 tarihinde NLSP, 19 Ocak ve 18 Şubat 2009 tarihli kararlara karşı temyiz başvurusunda bulunmuştur. Temyiz Mahkemesi'nin Rusya Federasyonu Denetleme Odası tarafından hazırlanan raporda yer alan emisyonları bir izin olmaksızın boşaltması ve emisyonlar için sınır değerlerinin olmaması bulgularına atıfta bulunulmasını hariç tutmasını talep etmiştir. 1 Ekim 2019 tarihinde Lipetsk Bölge Mahkemesi, NLSP' nin haklılık payı olduğuna dair iddialarına ilişkin temyiz başvurusunu incelemeyi reddetmiştir. 23 Mart 2020 tarihinde Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi bu reddetmeyi onaylamıştır.

AIHM' nin İncelemesi:

6 Ağustos 2009 tarihinde yirmi iki Rus başvuruçusu, yetkililerin Sözleşme'nin 8.maddesi uyarınca, özel yaşamlarına saygı duyulması haklarını ihlal ettiğini, Lipetsk kentindeki endüstriyel hava kirliliğinin etkilerini en aza indirmek veya ortadan kaldırmak için koruyucu tedbirler almadığını ileri sürerek on dört federal ve bölgesel hükümet dairesine karşı AIHM' e şikâyette bulunmuşlardır.

AIHM vermiş olduğu kararda, 1998-2018 ve 2019-2020 yılları arasındaki Lipetsk' teki hava kirliliğine ilişkin başvuruçular ve hükümet tarafından sağlanan bilgilere yer vererek başvuruyu AIHS' in 8. maddesinde yer alan özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkı açısından

incelemiştir.

AIHS' in 8.maddesinin İhlali İddiası:

Başvurucular, Lipetsk' teki ciddi endüstriyel kirliliğin sağlıklarını tehlikeye attığı ve uzun yıllar boyunca yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilediğini ve Devletin bu açıdan etkili koruyucu önlemler almamasını şikâyet etti.

AIHS' in 8.maddesinin Lipetsk' te uzun süredir ikamet eden kişiler tarafından sanayi kirliliğine maruz kaldıkları için davada uygulanabilir olduğunu ileri sürülmüştür. Özellikle Lipetsk' teki endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanan kirliliğin ve yetkililerin 1960 ve 1970'lere kadar ilgili koruyucu tedbirleri almamasının Rusya'nın 5 Mayıs 1998 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni onaylamasından bugünkü güne kadar devam ettiği belirtildi.

Adaylara göre, Bölge Mahkemesi'nin (Yerel Mahkeme'nin) kararıyla kanıtlandığı gibi, en azından 5 Mayıs 1998'den bu yana Lipetsk' in atmosferik havasında bulunan zehirli maddelerin konsantrasyonu sürekli olarak aşılmış ve kanunen belirtilen güvenli seviyeleri aşmaya devam etmiştir.

Ayrıca, başvurucular Lipetsk' teki endüstriyel hava kirliliğinin Fadeyeva v. Rusya davasındaki Cherepovets şehrinde olduğundan çok daha kötü olduğunu da ileri sürdüler. Kirlilik o kadar ciddiydi ki, onları

çeşitli kronik hastalıklara karşı daha savunmasız hale getirmiş ve hava kirliliği seviyelerinin anormal ve sürekli olarak yüksek olduğu bir şehirde yaşadıkları için özel yaşamlarına saygı gösterilmesi haklarını olumsuz yönde etkilemiş, endüstriyel kimyasallarla kirlenmiş içme suyunu ve kirli topraklarda yetiştirilen tarım ürünlerini kullanmak durumunda kalmışlardır.Hükümet, başvurucuların şikayetleriyle ilgili olarak kendilerine sunulan iç hukuk yollarını tüketmediklerini savunmaktadır. Özellikle başvurucuların ya tazminat talebinde bulunmaları ya da kirliliğe yol açtığı iddia edilen şirketler tarafından geri ödeme talebinde bulunmaları gerektiği belirtilmiştir. Hükümet ayrıca, başvuranların AIHS 8.maddede yer alan haklarına herhangi bir müdahale olmadığını ve bu maddenin mevcut davada uygulanabilir olmadığını da sunmuştur.

Mahkeme ilk olarak, yirmi iki başvurucunun yalnızca yedisinin Bölge Mahkemesi'nin kararına itiraz ettiğini ve diğer on beş adayın itiraz etmeleri açısından herhangi bir engelden bahsetmediklerini belirtti. Ancak Mahkeme, söz konusu iç hukuktaki yolları tüketme yükümlülüğünden kaçan on beş adayın, itiraz eden diğer yedi başvuru sahibiyle benzer bir durumda oldukları ve bu davalarda da aynı şekilde etkilendikleri için başvurularını dikkate almıştır. (Benzer içtihatlar için bkz. Yüksel Erdoğan ve Diğerleri v. Türkiye, no.

57049/00, §§ 74-75, 15 Şubat 2007, ve Bilbija ve Blažević v. Hırvatistan, no. 62870/13, § 94, 12 Ocak 2016). Mahkeme, Bölge Mahkemesi (Yerel Mahkeme) ve Bölge Mahkemesi'nin önündeki duruşmalarda başvurucuların, özellikle Lipetsk' teki endüstriyel hava kirliliği ve yetkililerin onları koruyamamasıyla ilgili ana şikayetlerini açık bir şekilde oluşturdukları ve her iki mahkemenin de bunları uygun şekilde incelediklerini gözlemlemiştir.

Mahkemenin AIHS' in 8. maddesinin Kabul Edilebilirliği Yönünden Tespitleri:

Mahkeme, 2009 yılında başvurucuların davasını inceleyen Bölge Mahkemesi'nin (Yerel Mahkeme'nin) başvurucuların Lipetsk' te ikamet ettiğini ve evleri ile kirliliğe yol açan altlıklar arasındaki mesafe dikkate alınmaksızın açıkça kabul ettiğini belirtmiştir. (I) Lipetsk' in bütün bölgelerindeki kirliliğin, ilgili ulusal düzenlemelerle belirlenen izin verilen maksimum şehir kirlilik seviyelerinden yüksek olduğu; (ii) kirliliğin başlıca kaynakları, büyük ölçekli çelik fabrikasının ve inşaat çalışmalarının yayılımları olduğu ve (iii) 2004'e kadar Lipetsk hava kirliliğinin en yüksek olduğu Rusya şehirlerinden biri olduğu listelendi. Bu nedenle Bölge Mahkemesi, önceki kanıtlara dayanarak, sanayi kuruluşlarından gelen emisyonların yayıldığını ve başvurucuların yaşadığı şehir bölgelerine ulaştığını ve ilgili normların üzerindeki

tüm kısımlarında hava kalitesinin ciddi şekilde bozulmasına katkıda bulunduğunu kabul etti.

Ayrıca Lipetsk sakinlerinin sağlığı açısından başlıca risk unsurunun hava kirliliğinin olduğunu da belirtti. Bu nedenle başvurucuların Lipetsk' te ikamet eden kişiler olarak bu kirliliğe maruz kaldıkları ve bundan etkilendiklerine itiraz edilemez. Örneğin, Lipetsk' teki hava ve su kirliliğinin 1999-2005'te sağlık açısından başlıca risk faktörleri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Lipetsk' in atmosferik havasında aşırı miktarda toksik madde konsantrasyonunun 2011 yılındaki solunum hastalıkları ve kardiyovasküler, karaciğer ve böbrek hastalıkları geliştirme riskiyle ilişkili olduğu ve Lipetsk havasında aşırı miktarda bulunan benzopiren gibi bazı maddelerin kanserojen olduğu tespit edilmiştir.

Tıbbi delillerin olmaması, sanayi hava kirliliğinin başvurucuların sağlığına zarar vermesi nedeniyle söz konusu olamasa da mahkeme resmi raporlar ve yerel mahkemelerin kararları da dahil olmak üzere her iki tarafın da sunduğu kanıtlara dayanarak kirliliğin yol açtığı alanda, yürürlükteki güvenlik standartlarının aşarak yaşamanın, başvurucuları yüksek sağlık riskine maruz bıraktığını tespit edildiği düşünülmektedir.

Ayrıca Mahkeme, çevresel kirliliğin bireylerin sağlığını ciddi şekilde tehlikeye atmadan

özel ve aile yaşamlarını olumsuz yönde etkileyecek şekilde refahını etkileyebilmesinin ciddi bir önemi olduğunu da yineledi. Böylece, başvurucuların yaşamları veya sağlıkları doğrudan tehdit altında olmasa bile, başvurucular, hava kirliliği seviyelerinin yerel makamlar tarafından tutarlı ve anormal olarak tanındığı bir ortamda yaşamaya zorlandılar ve yüksek ve zehirli maddelerle kirlenmiş olduğu tespit edilmiş içme suyu tükettiler. Mevcut davada başvurucular, Lipetsk' teki olumsuz çevre durumuyla ilgili olarak yerel mahkemenin bulgularına uygun olarak, aşırı endüstriyel emisyon ve sağlık risklerinden kaynaklanan hava kirliliğine maruz kaldıklarını düşünüyorlar. Mahkemenin görüşüne göre, başvurucuların yaşam kalitesinin, özel hayatlarına saygı gösterilmesi haklarının olumsuz yönde etkilenebilecek bir seviyeye düşmesine yol açmıştır.

Mahkeme, başvurucular tarafından sunulan Devlet'teki çevre raporlarında yer alan bulguların büyük ölçüde iç hukuktaki mahkemeler tarafından doğrulandığı ve Lipetsk' teki endüstriyel kirlilik değerlendirmesiyle tutarlı olduğuna dikkat çekiyor. Buna göre Mahkeme, dava materyallerinin,

başvurucuların günlük yaşamlarında yirmi yıldan uzun süredir kendilerinin yaşadığı kirlilik seviyelerinin ihmal edilemez olduğu ve her modern kentte yaşamın doğasında bulunan çevre tehlikelerinin ötesine geçtiği ve Lipetsk' teki endüstriyel kuruluşlardan kaynaklanan kirliliğin, söz konusu dönemde özel yaşamlarını olumsuz ve yeterli ölçüde etkilediği iddialarını desteklediğini düşünmektedir. Mahkeme bu nedenle, hükümetin AİHS' in 8. maddesinin uygulanabilirliği ile ilgili itirazını reddetti ve yirmi iki başvurucunun şikayetinin de bu hüküm kapsamında olduğunu kabul etti.

Başvurucuların İddiaları:

Başvurucular, Fadeyeva v. Rusya davasında olduğu gibi, yetkililerin de kendi davalarında endüstriyel hava kirliliğini önlemek ve en aza indirmek için yeterli önlemleri almadıklarını iddia ettiler.

Başvuruculara göre, söz konusu sanayi kuruluşlarında sağlık koruma bölgeleri daha önce oluşturulmamıştır ve Lipetsk' in tüm bölgelerindeki hava kirliliği sürekli olarak yüksektir. Ayrıca, Fadeyeva v. Rusya davasında verilen kararın 2005 yılında kabul

edilmesi sonrasında, azot dioksit MPL' nin (2,35 kat arttığı ve MPL' nin günlük ortalama fenol konsantrasyonu için 2015 yılında iki katına çıktığını ifade edilmiştir.

Son olarak, başvurucular, iç hukuktaki mahkemelerin, AIHS' in 8.maddesi kapsamında çevre kirliliğiyle ilgili şikayetleri hakkında, Mahkemenin geliştirdiği adli inceleme standardı uyarınca şikayetlerini analiz etmemiş olduğunu bildirdi. Özellikle, iç hukuktaki mahkemeler başvurucuların aşırı kirliliğe maruz kaldığını kabul etseler de AIHS' in 8.maddesi kapsamında bir dengeleme uygulaması yapamadıklarını ve yetkililerin aldığı tedbirlerin aslında Lipetsk' teki endüstriyel kirliliği gidermek için yeterli olup olmadığına dair yeterli değerlendirme yapmadıklarını ifade ettiler.

Hükümetin İddiaları:

1) Başvurucular ne sağlık koruma bölgelerinin sınırları içinde ne de Lipetsk' teki endüstriyel varlıkların yakınında yaşamamaktadır.

2) Fadeyeva davası, yerel duruşmalarda Lipetsk' in daha az kirli bölgelerine geri dönmeyi talep etmediği ve kirliliğin sağlıklarını etkilediğine dair herhangi bir kanıt sunmadığı için başvurucuların durumuyla karşılaştırılmamalıdır.

3) Başvurucuların şikayetinde bahsedilen endüstriyel girişimler,

tamamen özel mülkiyettedir. Bu yüzden Devlet müdahale edememiştir.

4) Başvurucuların çoğu, MPL üzerindeki kirlilik seviyelerinin en düşük seviyede olduğu 2 ve 8 numaralı sabit hava izleme direklerinin yakınında yaşamaktadır.

Hükümet bu iddialarına ek olarak ayrıca Lipetsk ve bölgesinin geçmişte çelik üretiminin merkezi haline geldiğini ve endüstriyel iç unsurların işletiminin bu bölgenin ve genel olarak ülkenin ekonomik gelişimini sağladığını ileri sürdü.

Mahkemenin Değerlendirmesi:

Mahkemeye göre, Lipetsk' teki genel çevre bozulmasının başlıca etkeni olarak endüstriyel hava kirliliğinin adlandırılmış olduğunu resmi raporlardan gözlemlenmektedir.

Şikâyet edilen çevre durumu ani ve beklenmedik olaylar bir sonucunda değil tam tersine, uzun zamandır devam eden, iyi bilinen ve yerel makamların bu çevre sorunlarının farkında olduğu ve belirli yaptırımlar uyguladığı olaylardır.

Bu nedenle Mahkeme, mevcut davadaki yetkililerin kirlilik tehlikelerini değerlendirmek ve bunları önlemek veya azaltmak için yeterli önlemler almak üzere bir konumda olduğu sonucuna varmaktadır. Bu faktörlerin

kombinasyonu, Sözleşmenin 8. maddesi uyarınca Devletin pozitif yükümlülüğü sorununu ortaya çıkarmaya yönelik kirletici emisyonlar ile Devlet arasında yeterli bir bağlantı olduğunu göstermektedir.

Mahkeme, başvuruçuların NLSP ve diğer sanayi kuruluşlarının operasyonlarını düzenleme yetersizliğine ilişkin şikayetlerinin bir kısmının, Lipetsk' te faaliyet gösteren ana tesis ve fabrikalarda sağlık koruma bölgeleri kurulmamış olması olduğuna dikkat çekiyor.

Mahkeme ayrıca, kirliliğin Rusya yasaları uyarınca resmi olarak güvenli seviyeleri aşabileceği sağlık koruma bölgeleri oluşturulmasının gerekli olduğunu ve sağlık koruma bölgelerinin temel amacının konut alanlarını kirlilik kaynaklarından ayırmak olduğunu da belirtiyor.

Yerleşik bir sağlık koruma bölgesinin olmaması durumunda endüstriyel teşebbüsler kapatılmalı veya önemli ölçüde yeniden yapılandırılmalıdır. 19 Ocak 2009 tarihli Bölge Mahkemesi'nin (Yerel Mahkeme'nin) kararına göre, Lipetsk' te yaptırılan altmış dokuz sanayi teşebbüsünün dışında elli sanayi teşebbüsünde sağlık koruma bölgelerinin oluşturulması konusunda proje dokümantasyonu geliştirildi ve bu projelerden kırk ikisi tanesi onaylandı. Ayrıca, hükümetin 1999 yılında belediye yetkililerinin bir çalışma grubu oluşturmuş olduğu ve oluşturulan bu çalışma

grubunun 2013 yılında on dört yıl sonra sağlık koruma bölgeleri oluşturma konusundaki ilerlemelerini denetlemek, tüm büyük endüstriyel çalışmalar, hijyenik koruma bölgeleri oluşturmak için projeler geliştirdiği gönderilen belgelerden anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Devlet düzenleyici kuruluşlarının onayına tabi olarak, hala "devam eden bir çalışma"nın tanımlanmış olup olmadığı, hijyenik koruma bölgelerinin gerçekte olup olmadığı, hükümetin gönderimlerinden belli değildir. Bu konuda mahkemeye gönderilmiş ek bilgi yoktur.

Bir sağlık koruma bölgesinin oluşturulmasına ilişkin nihai proje belgeleri yalnızca 2015 yılında geliştirilmiş ve 2019 yılında Rus CPA'nın onayına sunulmuştur; bu gecikme için mahkemeye hiçbir önemli neden sunulmamıştır.

Mahkeme ayrıca, söz konusu anlaşmaların hiçbirinin (Svobodny Sokol fabrikası hariç) ilgili çevre yönetmeliklerinin ihlali veya iç yasaların gerektirdiği şekilde bir sağlık koruma bölgesi oluşturamadığı için faaliyetlerini askıya alma veya kapatma emrinin verilmediğini de belirtti.

Dahası Mahkeme, mevcut davada olduğu gibi, Devletin doğrudan müdahalesinin aksine, iç hukuktaki makamların iç hukuk rejiminin bazı

yönlerine uymadığını da yineledi. 19 Ocak 2009 Bölge Mahkemesi (Yerel Mahkeme) kararında, hükümetin ilgili gözlemleri ve bölgesel alınan raporlarda, belediye makamlarının Lipetsk' teki hava kirliliğini azaltmak için ilgili yasalara uygun şekilde yaklaşık 2004-2005'ten itibaren tedbir aldıkları ortaya kondu.

Mahkeme, Lipetsk' in tamamındaki hava kirliliğinin yüksek olduğunu kabul etmekle birlikte, yetkililerin bu sorunla başa çıkmak için aldığı kapsamlı tedbirleri sıraladı, yetkililerin çevreyi koruma yükümlülüklerini yerine getirmediği sonucuna vardı. Mahkeme bununla birlikte, iç hukuktaki mahkemenin kendisini Devletin çevresel raporları ışığında etkili ve başvuru için endüstriyel kirliliğin olumsuz sonuçlarına karşı önlem alıp almayacağına ilişkin süreçlerde merkezi bir meseleye değinilmeden sadece yetkililerin aldığı tedbirlerin belirlenmesiyle sınırladığını da gözlemledi.

Örneğin, kirliliğin bu önlemler sonucunda azalıp azalmadığını veya azalmasının önlenip önlenmediğini ve hava kalitesinin daha da bozulmasını önlemek ve endüstriyel kirliliğe maruz kaldıkları bildirilen Lipetsk' te yaşayan başvurucuların kirliliğe bağlı sağlık risklerini azaltmak için yeterli olup olmadığını belirlemeyi ihmal etti.

Mahkeme, hava kirliliğiyle ilgili verilerin 2009 yılından önce (başvurucuların davası Bölge Mahkemesi (Yerel Mahkemesi)

tarafından incelendiğinde) ve en az 2014'den önce (hava kirliliği seviyesi uzun yıllar içinde ilk kez "düşük" olarak sınıflandırıldığında) olduğunu gösterdiğini, yetkililer tarafından alınan önlemlerin , endüstriyel emisyonların azaltılması veya Lipetsk' in atmosferik havasında zararlı madde konsantrasyonları veya diğer kirlilik türleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını gözlemlenmiştir. Örneğin, 2007 çevre raporunda NLSP' nin şehrin toplam emisyonlarının %88'inden sorumlu olduğu, operasyonel atık sularının kalitesi ile ilgili lisans gerekliliklerine uymadığı ve 2000-2005 yılında emisyonları üzerinde sınırlar oluşturmadığı kaydedildi. Raporla ayrıca, 2005 yılında sağlık açısından en önemli risk unsurunun kirli içme suyu olduğu ve Lipetsk sakinlerinin kimyasal maddeler veya çoğu zaman güvenliklerinin sınırlarındaki ağır metallerle kirlenmiş içme suyu tükettikleri belirtildi.

Ayrıca 2011 bölgesel çevre raporunda, endüstriyel kuruluşlara göre modası geçmiş toz ve gaz temizleme ekipmanının sürekli olarak kullanılmasının, bu cihazların neden olduğu aşırı zararlı emisyonların başlıca nedenlerinden biri olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca, 2009-2013 yılında Lipetsk' in havasında tutarlı bir şekilde tespit edilen aşırı konsantrasyonlarının kanserojen etkisi bulunduğu ve Lipetsk sakinlerinde solunum, kardiyovasküler böbrek ve karaciğer

hastalıklarının geliştirmesi riskinin daha fazla olduğu hava içerisinde izin verilen seviyeleri aşan birçok zararlı maddenin bulunduğu belirtilmiş.

Mahkeme ayrıca, ilgili düzeltici veya koruyucu önlemleri almak için yönetimini teşvik etmek amacıyla kirletici teşebbüslere uygulanan cezaların, bildirilen kirlilik seviyesi ışığında oldukça küçük görüldüğünü ve bu cezaların kirliliğe yol açmayan etkileri olduğunun söylenemediğini belirtti. Aynı zamanda operasyonların kapatılması veya askıya alınması gibi daha ciddi yaptırımlar da yukarıda belirtildiği gibi rutin olarak uygulanmadı. Mahkeme, 1999-2013' de yüksek hava kirliliği seviyeleriyle ilgili verilerin arka planında görülen bütün bu faktörlerin göz önünde bulundurulduğunda bu dönem boyunca yetkililerin özel sektörün ilgili çevre standartlarına uymasını sağlamak ve başvuranların maruz kaldığı kötü çevre koşullarını ele almak amacıyla aldığı önlemlerin yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Ayrıca 2019 yılındaki Devlet raporu gösteriyor ki:

- 1) Lipetsk, bölgenin en kirli üç bölümünün arasındadır.**
- 2) Hava kirliliği, ikamet edenler için en önemli sağlık riski faktörü olarak tanımlanmıştır.**
- 3) Son yıllarda Lipetsk' te hava kalitesinde düşüş olmuştur.**

Bu bilgiler ışığında, Mahkeme,

yukarıda belirtilen iyileştirmelere

rağmen Lipetsk' teki endüstriyel hava kirliliği, o şehirde ikamet edenlerin ilgili sağlık risklerine maruz kalmasını önlemek için yeterli olmadığını ve iç hukuktaki yetkililerin, başvuru sahiplerinin özel yaşamlarına saygı duyulması hakkını güvence altına almak için pozitif yükümlülüklerini yerine getirmede adil bir denge sağlayamadıklarını düşünmektedir. Mahkemenin bu düşünceleri çerçevesinde, 6 yargıcın olumlu oyu ve 1 yargıcın karşı oyuyla AİHS' in 8. maddesinin tüm başvuru sahipleri açısından ihlal edildiğine karar verildi. Kararda, yargıç Georgios A. Serghides' in mutabık görüşüne ve yargıç Frédéric Krenç' in mutabık görüşüne, yargıç María Elósegui ve yargıç Peeter Roosma' nın kısmi muhalefet görüşlerine (kısmi karşı oylarına) ve yargıç Mikhail Lobov' un muhalefet görüşüne (karşı oyuna) yer verilmiştir.

NOT: Bu bilgi notu çalışmasının devamında ise sadece kararın önemini ortaya çıkaran yargıç Georgios A. Serghides' in mutabık görüşünden önemli olan bazı kısımlara (neredeyse tamamına) yer verilmeye çalışılmıştır.

Yargıç Georgios A. Serghides' in Mutabık Görüşü:

Açıklama Kısmı:

Tüm başvuru sahipleriyle ilgili olarak AİHS' in 8. maddesinde ihlal bulunmasının fiili kısmına ve karara tamamen katılmaktadır. Madde 8 uyarınca çevresel korumanın oluşturulması veya kaynağı hakkında daha derine

inilebilmesi ve bu tür bir çevresel korumanın, 8. Madde kapsamında, kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkıyla ilişkisini açıklayabilmek için bu mutabık görüşü yazmaya karar vermiştir.

Kotov ve diğerleri v. Rusya kararında yargılanmaya değer düşüncesinde olduğu gibi, 8. Madde uyarınca bir kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkı ve bu hakla güvence altına alınmış çevresel koruma ile ilgili olarak aynı yasal analizi kabul etmektedir. (6142/18 ve 13 diğer, 11 Ekim 2022, mevcut kararlar aynı gün teslim edildi.)

İnsan Hakları ile Çevresel Koruma Arasındaki İlişki ve Bağımlılık:

“Gerçek anlamda, tüm insan haklarından tam olarak yararlanılması destekleyici bir ortama bağlıdır ki tüm insan hakları çevresel bozulmaya açıktır.”¹ Sağlıksız veya genel olarak bozulmuş bir çevre, kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına ve bu haktan yararlanmasına izin vermediği açıktır.

Çevresel tehlikelere karşı korumalı değilse özel hayat etkili bir şekilde korunamaz. Daha da doğru ifade

¹ See paragraph 19 of the UN Report of the Independent Expert on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, John H. Knox, A/HRC/22/43, 24 December 2012.

² See also paragraph 6 of “The Strasbourg Principles of International Environmental Human Rights Law – 2022”, in Journal of Human Rights and the Environment, vol. 13, special issue, September 2022, 195 at p. 196. These Principles were drafted by a group of human rights and environmental law experts who were brought together by the Conference “Human Rights for the Planet” held in 2020 at the European Court of Human Rights in Strasbourg and by the said Special Issue of the Journal of Human Rights and the Environment.

edilen sağlıklı bir çevre, Sözleşme tarafından korunan hemen hemen diğer tüm bağımsız hakların durumu gibi, kişinin özel yaşamına saygı duyma hakkından tam olarak yararlanılması için bir “ön koşuldur.”² Bu ön koşul sağlıksız, yaşanılabilir olmayan ya da sürdürülemez bir çevre ve AİHS’ in 8.maddesi kapsamında korunan hak arasındaki yakın ilişkiyi ve bağlantıyı hemen gösterir.

Böylece çevrenin korunması ve insan hakları birbirine yakından bağlıdır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, mevcut kararın kabul edilmesinden kısa bir süre sonra son derece yakın tarihli bir tavsiyesinde, üye ülkelerin “temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkının doğası, içeriği ve sonuçları üzerinde ve bu esasa göre bu hakkı ulusal düzeyde aktif olarak insan haklarından yararlanılması için önemli olan ve diğer haklar ve mevcut uluslararası yasalarla ilgili olan bir insan hakkı olarak düşünmelerini “ ve “çevresel zarara karşı en savunmasız veya özellikle risk altında olan kişilerin haklarını korumak için yeterli önlemleri almalarını” ifade etti. ³

³ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on human rights and the protection of the environment (adopted by the Committee of Ministers on 27 September 2022 at the 1444th meeting of the Ministers’ Deputies).

⁴ See paragraph 1 of the UN Framework Principles on Human Rights and the Environment (2018), A/HRC/37/59, Annex to the Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of safe, clean, healthy and sustainable environment, available at: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Environment/SREnvironment/Pages/FrameworkPrinciplesReport.aspx> Also, the United Nations General Assembly A/76/L.75 of 26 July 2022 “[n]otes that the right to a clean, healthy and sustainable environment is related to other rights and existing international law.

2018 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda İnsan Hakları Konseyi tarafından belirtildiği gibi:

“İnsan hakları doğanın bir parçasıdır ve insan haklarımız yaşadığımız ortamla birleşiktir. Çevresel zarar, insan haklarından yararlanılmasına ve insan haklarının kullanımının çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesine yardımcı olmasına engel olur.”

Bu bağlamda, John H. Knox ve Ramin Pejan'ın gözlemi⁵:

“Ancak son yirmi yılda, insan hakları ve çevresel korumaların temel bir bağımlılığa sahip olduğu giderek daha fazla belirgin hale geldi: İnsan haklarından tam olarak yararlanılması için sağlıklı bir ortam gereklidir ve diğer taraftan, hakların (bilgi, katılım ve çözüm hakları dahil) kullanılması çevresel koruma açısından kritik öneme sahiptir.”

Fredin v. İsveç kararında (No. 1) (no. 12033/86, § 48, 18 Şubat 1991), “Mahkemenin günümüz toplumunda çevrenin korunması giderek daha önemli bir konu olduğunu kabul ettiği gözleniyor” söylemi Christina Voigt⁶ tarafından

doğru şekilde gözlemlendiği gibi, Mahkeme, “8. Madde uyarınca özel ve aile yaşamına ilişkin hakkın çevre kirliliğinden etkilenebileceğini ‘doğal’ olarak nitelendirerek, çevrenin korunması ile insan hakları arasındaki bağlantıyı kabul etti...” “Mahkemenin, “AIHS’deki haklarda güvence altına alınamayan diğer insan haklarının hayata geçirilmesi için sağlıklı bir çevrenin ön şart olduğunu kabul ettiğini” de sözlerine ekledi.⁸

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi tarafından Avrupa Sosyal Şartı'nın⁹ bir yaşam aracı olduğunun vurgulandığı bir yer olan Yunanistan'a karşı verilen Marangopoulos İnsan Hakları Vakfı (MFHR) v. Yunanistan kararında (şikâyet No. 30/2005, 194 ve 195, 6 Aralık 2006) sağlıklı bir çevre ve insan hakları arasında net ve açık bir şekilde büyüyen bir bağlantı olduğu kabul edilmiştir.

Sözleşme Kapsamında Sağlıklı, Temiz, Güvenli ve Sürdürülebilir Bir Çevre Hakkı Olup Olmadığı: Avrupa Birliği'nin 2000¹⁰ yılındaki Temel Haklar Şartı'nın aksine, Sözleşme kapsamında, (eskisinden elli yıl daha eski olan bir metin) sağlıklı bir çevre için açık veya bağımsız ya

⁵ See John H. Knox and Ramin Pejan in their introduction to John H. Knox and Ramin Pejan (eds), *The Human Right to a Healthy Environment*, (Cambridge University Press, 2018), 1. See also on the link between human rights and the environment, Natalia Kobylarz, “Balancing its Way Out of Strong Anthropocentrism: Integration of ‘Ecological Minimum Standards’ in the European Court of Human Rights ‘Fair Balance’ Review”, in *Journal of Human Rights and the Environment*, vol. 13, special issue, September 2022, 16, at pp. 33-37.

⁶ “The Climate Change Dimension of Human Rights: Due Diligence and States’ Positive Obligations”, in *Journal of Human Rights and the Environment*, vol. 13, special issue, September 2022, pp. 152 et seq.

⁷ Ibid, p. 159.

⁸ Ibid.

⁹ See Article 11 of the European Social Charter.

¹⁰ See Article 37 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union which provides that: “A high level of environmental protection and the improvement of the quality of the environment must be integrated into the policies of the Union and ensured in accordance with the principle of sustainable development.”

¹¹ Ole W. Pedersen, “The European Court of Human Rights and International Environmental Law”, in John H. Knox and Ramin Pejan (eds), *The Human Right to a Healthy Environment*, cited above, 86, 88. The passage above is based on López Ostra v. Spain, 9 December 1994, § 51, Series A no. 303-C.

da özerk bir hak bulunmamaktadır. Bununla birlikte, özel yaşam hakkının ve diğer Sözleşme haklarının dolaylı olarak korunması yoluyla sağlıklı bir ortam korunabilir ve korunmalıdır. Ole W. Pedersen' in belirttiği gibi¹² : “Mahkeme'nin çevresel içtihat hukuku, şu anda harekete geçirilmiş sözleşmenin uygulamasını “başvurucunun özel alanına gerçek bir müdahale edildiği “kadarıyla belirli bir ağırlık seviyesine ulaşan fiziksel kirlilik eylemlerinin bulunduğu yerde oluşturuyor.” Sözleşme kapsamında bu kadar açık bir hak olmamasına rağmen, mahkemenin ‘fiili olarak güvenli ve sağlıklı bir ortam hakkını tanıdığını İrmina Kotiuk, Adam Weiss ve Ugo Taddei öne sürdüler¹³. Benzer bir şekilde, Natalia Kobylarz, Sözleşme ‘sağlıklı bir çevre için somut bir hak garanti etmemesine ve hükümlerinin hiçbirinin genel koruma veya doğanın korunması için özel olarak tasarlanmadığını’ çevre ve insan hakları arasındaki bağlantının kendinden var olduğunu gözlemliyor¹³.

Gerçekten de Sözleşme Mahkeme

¹² See Irmina Kotiuk, Adam Weiss and Ugo Taddei, “Does the European Convention on Human Rights Guarantee a Human Right to Clean and Healthy Air? Litigating at the Nexus Between Human Rights and the Environment – The Practitioner’s Perspective”, in *Journal of Human Rights and the Environment*, vol. 13, special issue, September 2022, 122, pp. 131-134.

¹³ See Natalia Kobylarz, “The European Court of Human Rights: An Underrated Forum of Environmental Litigation”, in Helle Tegner Ankder and Birgitte Egelund Olsen (eds), *Sustainable Management – Legal Instruments and Approaches* (Intersentia, Cambridge, 2018), 99, at p. 100.

¹⁴ See on States’ positive obligations to protect the environment and human rights, Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment, David R. Boyd, A/75/161, 15 July 2020.

¹⁵ Ibid., at pp. 107-108.

tarafından, negatif yükümlülüklerin yanı sıra, çevrenin korunmasına ilişkin pozitif yükümlülükleri de dahil etmek gibi¹⁴ mevcut günümüz koşullarına¹⁵ uyum sağlanması için yaşayan bir enstrüman olarak yorumlanmıştır. Sonuç olarak Sözleşme'nin diğer hükümleri gibi, Sözleşme'nin 8. maddesine, Mahkeme tarafından çevrenin korunmasını kapsayacak şekilde evrimsel bir yorum verilmiştir.

AİHS Madde 8 Kapsamında Çevresel Bir Karakter Olarak Alt Bir Hakkın Ortaya Çıkması:

Burada, AİHS' in 8 maddesi kapsamında çevresel bir karakter olarak bir alt hakkın doğasına ve temeline, türetilmesine, biçimlendirilmesine ve bu hüküm içerisinde yer almasına inandığını açıklamaya çalışmıştır.

Sözleşmenin, insan haklarını koruyan tüm Sözleşme hükümlerini temel alan temel prensipleri olan, sadece bir yorumlama yöntemi veya aracı değil fakat bu hükümlerin her birinin uluslararası hukukun bir normu olduğunu, insan haklarını koruyan tüm Sözleşme hükümlerinin temelini oluşturan, insan haklarının etkin bir şekilde korunması prensibinin veya başka bir şekilde etkili bir şekilde korunması ilkesinin başka bir yerde (diğer ayrı fikirlerde ve akademik literatürde) sunmuştur.

¹⁶ See Article 31 § 1 of the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969.

Ayrıca, Sözleşme' deki çevresel koruma temelini bir Sözleşme hükmünde etkili bir şekilde güvence altına alındığı bir norm olduğunu da bildirmiştir. Sözleşmenin amacı ve hedefi dikkate alınarak bu durumda AİHS' in 8. maddesinde bir hak olduğunu, temel bir matris veya kaynak olarak bir hak oluşturan ve geliştiren bir etkinlik normu olduğu söylendi.¹⁶

Özellikle AİHS' in 8. Maddesi ve hangi hakların aynı zamanda kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkının kullanılması ve bu haktan yararlanılması için vazgeçilmez olan sağlıklı bir çevre için örtülü bir alt hak gerektirir. AİHS' in 8.maddesinin bu alt hakkı, bir çevresel karakterin zımni veya örtülü ya da "acil bir insan hakkıdır."¹⁷

Sözleşme'nin 6.Maddesi kapsamındaki adil yargılama hakkıyla ilgili zımni, yardımcı ya da ikincil bir hak olan mahkemeye erişim hakkı gibi aynı şekilde bir zımni haktır. (bkz. Golder v. İngiltere, no. 4451/70, 21 Şubat 1975)

AİHS' in 8.maddesinin kapsamında söz konusu alt hakkın ortaya çıkması, etkinlik normundan , üye Devletlerin, çevresel tehlikelerden uzak bir özel hayatın yaşanılması hakkında yararlanılmasını ve bu hakkın kullanılmasını sağlamak için gerekli adımları atmasının zorunlu olmasına

göre pozitif yükümlülükler doktrini ve uluslararası hukukun gelişmeleri ve bugünkü koşullara Sözleşme' yi uyarlayan yaşayan enstrüman doktrini tarafından desteklendiği, Mahkeme tarafından verilen geniş, evrimsel ve dinamik bir yorumla hayata geçirilebileceğini ileri sürmüştür.

Yargıç Serghides' in görüşüne göre bu iki doktrin, uluslararası hukukun bir standardı olarak etkililik ilkesinin kapasitelerini, işlevlerini veya boyutlarını, etkinlik normunun geliştirilmesine yardımcı olmak ve Sözleşme haklarının her zaman pratik ve etkili olmasını sağlamak amacıyla özel bir misyonla kazanılmıştır. Öte yandan, bir yorumlama yöntemi olarak etkililik ilkesi, bir olayın özel koşullarında pragmatik uygulamasında etkinlik normuna yardımcı olabilir. Bir uluslararası hukuk normu olarak adlandırılan her iki kapasitede de etkililik ilkesi, ilgili hakkın "yeşil" ve ahlaki boyutunun¹⁸ gelişmesini sağlayabilir.

Etkinlik normunun genişlemesi ve bu alt hakkın gelişmesi olmadan, kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkının bir yönü eksik, tamamen korunmasız ve çevresel risklere

¹⁷ A term used by Richard P. Hiskes, Human Right to a Green Future – Environmental Rights and Intergenerational Justice (Cambridge University Press, 2009, repr. 2014), at pp. 26-47

¹⁸ 8 Or "moral reading", to use the term of Ronald Dworkin, "Law's Ambitions for Itself" (1985), 71(2) Virginia Law Review 173, 176, 178, 181-182 and 185; Ronald Dworkin, Law's Empire (Bloomsbury, 1986, Hart Publishing, 2021), 411; Ronald Dworkin, Freedom of Law: The Moral Reading of the American Constitution (Harvard University Press, 1997). See also on moral considerations on a human right to a healthy environment, in César Rodríguez-Garavito, "A Human Right to a Healthy Environment? Moral, Legal, and Empirical Considerations", in John H. Knox and Ramin Pejani (eds), The Human Right to a Healthy Environment, cited above, pp. 155 et seq.

¹⁹ Natalia Kobylarz, "Balancing its Way Out of Strong Anthropocentrism: Integration of 'Ecological Minimum Standards' in the European Court of Human Rights 'Fair Balance' Review", cited above, at p. 23.

karşı tehlikede olacaktır. Bu nedenle, etkinlik normundan kaynaklanan bu alt hak ya da dolaylı hak, çevrenin korunması açısından son derece önemlidir. Natalia Kobylarz' ın ısrarlı bir şekilde ileri sürmesi gibi:¹⁹ "Strasbourg' un dolaylı bir şekilde çevrenin korunması sistemi, bir yandan günümüz toplumunun insan hakları iddialarına ve diğer yandan da doğal toplumun daha anlamlı bir şekilde korunmasına daha uygun bir yanıt sağlayabilir."

Söz konusu hakkın, şimdiki ve gelecekteki risklerden korunması için aynı kalan ilgili hak ve etkinlik normu genişletilerek netleştirilmelidir. Kirlilikten, gürültüden arınma hakkını korumak amacıyla etkinlik normunun genişletilmesi ve diğer çevresel sorunlar da uluslararası hukuk ışığında incelenmelidir ve medeniyetin insan onuruna saygı gösterilmesi ile yakından ilişkili bir değer görüldüğü Avrupa'da ve küresel bir şekilde çevresel bilincin gelişimi etkilenebilir ve onur, tabii ki AİHS' in 8.maddesi de dahil olmak üzere her insan hakkının temelini oluşturur. AİHS' in 8.maddesinin kapsamında yer alan çevresel korumanın temel aldığı etkinlik normu, yalnızca "hak" dahilinde değil, aynı zamanda iddia edilen bir ihlalin "mağduru" kapsamında da bulunmaktadır. Mahkemenin içtihat hukukuna göre, "mağdur" terimi özerk bir anlama sahiptir (Bkz. Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri v. İspanya, no. 62543/00, § 35, 27 Nisan 2004) ve "hak" terimi gibi, geniş bir şekilde ve evrimsel bir

şekilde yorumlanmalıdır.

"Mağdur" terimi, Sözleşme'nin 8 § 1. maddesindeki "herkes" kelimesiyle birlikte okunmalıdır, böylece, mevcut davadaki başvuruçular gibi, bir çevresel karakterin ihlalinin mağduru olan her kişiyi ayrımcılık yapmaksızın dahil edilmelidir. Yargıç Serghides' in görüşüne göre etkinlik ilkesi, uluslararası hukukun bir normu gibidir ve böylece onları çevresel tehlikelerden korumak için Mahkeme tarafından yapılan hem "hak" hem de "mağdur" kapsamının genişlediği bir yorumdur.

Bir kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkının ihlal edilmesi için çevre kirliliği veya diğer çevresel tehlike ile bu çevresel tehlikenin bir başvuruçunun refahı, özel hayatının kalitesi ve konutu²⁰ gibi mevcut davadaki başvuruçuları etkileyen şeyler ve bir başvuruçunun sağlığı üzerindeki zararlı etkileri arasında her zaman bir nedensel bağlantı olmalıdır. Sonuç olarak, Mahkeme'nin bütün başvuruçular açısından AİHS' in 8. Maddesinin ihlalinin doğru bir şekilde temellendirmiş olduğunu düşünmektedir.

Yargıç Serghides' in önerisine göre etkinlik normunun AİHS' in 8.maddesinin yalnızca ilk paragrafında yer almaması, belirtilen maddenin tamamının

²⁰ O See López Ostra v. Spain, cited above, § 51 in fine; Taşkın and Others v. Turkey, no. 46117/99, § 113, ECHR 2004-X; Tătar v. Romania, no. 67021/01, § 97, 27 January 2009; Dzemyuk v. Ukraine, no. 42488/02, § 82, 4 September 2014; and Hardy and Maile v. The United Kingdom, no. 31965/07, § 189, 14 February 2012.

içerisinde çok saygın bir yerinin olmasıdır, bu nedenle, bir kişinin özel yaşamına saygı duyulması hakkı, sadece çevresel bir karakterin alt hakkını içerecek bir şekilde geniş bir şekilde yorumlanmalıdır, bundan başka:

- a) **Hakla herhangi bir çatışma, dar bir şekilde yorumlanacaktır.**
b) **Hak ve müdahale arasındaki adil denge testinde şüphe olması durumunda (bu tür bir şüphe olsa da görülmekte olan davada şu an bu tür bir şüphe mevcut değildir.) hak müdahaleden baskın çıkmalıdır: in dubio in favore pro jure/libertate/persona (hakkın lehine/ özgürlüğün lehine/ kişinin lehine şüphe).**

Aynı şekilde, başvuruçunun haklarını AİHS' in 8/1 maddesinde güvence altına almak için makul ve uygun önlemleri alması için Devletin pozitif bir görevi veya yükümlülüğü bakımından dava analiz edildiğinde adil denge testinde şüphe durumunda, hak diğer tüm rakip çıkarılara göre baskın çıkmalıdır.

Yargıç Serghides' in görüşüne göre, etkinlik normunun bir kısmı, belirtilen bir alt hak olarak adlandırılan çevresel korumayla ilgilidir, etkililik normu bir jus

21 See on whether a right to a healthy environment in international law is a jus cogens norm in Louis J. Kotsé, "In Search of a Right to a Healthy Environment in International Law: Jus Cogens Norms", in John H. Knox and Ramin Pejani (eds), *The Human Right to a Healthy Environment*, cited above, pp. 136 et seq.

22 See the United Nations General Assembly A/76/L.75 of 26 July 2022.

cogens normu²¹ (uluslararası hukukun emredici kurallarından biri) henüz değildir, fakat etkinlik normu geliştirilmeden önce çok uzun olmayacak ve böylece tüm insan haklarından etkili bir şekilde yararlanılmasında²², olumsuz, bazen dehşet verici bir şekilde olumsuz, iklim değişikliğinin doğrudan ve dolaylı sonuçlarının -ve tabii ki, dünya felaketi olan diğer ciddi çevresel tehlikelerin- göz önünde bulundurulduğu bir norm haline gelecektir.

Yeni Bir Protokol İhtiyacı:

Yeni bir protokol ihtiyacı vurgulanmalıdır, ancak, yeni bir protokol yürürlüğe konmaksızın ve Sözleşme ve protokollerinin hükümleriyle garanti edilen hakların yorumlanması ve uygulanması ile sınırlı olan mahkemenin yargılama yetkisi olmaksızın Sözleşme kapsamında yeni bir insan hakkı oluşturulamaz (Bkz. AİHS m.32/1).

Bu bağlamda, Natalia Kobylarz tarafından gözlemlendiği gibi, "AİHM'nin, sağlıklı bir çevre için somut bir hak şart koşmadığı ve dolayısıyla Mahkeme'ye sonsuz yargılama yetkisi sağlamadığı konusunda sınırları olduğu açıktır..."²³

Sonuç olarak, Mahkeme'nin evrimsel içtihat hukukuna rağmen Sözleşmeye yeni bir protokol yoluyla sağlıklı,

23 See Natalia Kobylarz, "The European Court of Human Rights: An Underrated Forum of Environmental Litigation", op. cit., at p. 118.

temiz, güvenli ve sürdürülebilir bir çevre için bağımsız bir hakkın dahil edilmesi ihtiyacı vardır.

2009 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Bakanlar Komitesi'nin, Sözleşme'ye sağlıklı bir çevre hakkının dahil edildiği ek bir protokol oluşturmasını tavsiye etti. Ancak, ne yazık ki Komite Sözleşme sisteminin, Mahkeme'nin gelişen içtihat hukuku tarafından çevrenin korunmasına zaten dolaylı olarak katkıda bulunduğunu savunduğundan bu tavsiye lehine oy kullanmadı.²⁴ Neyse ki, Eylül 2021 sonunda da benzer bir karar Parlamenterler Meclisi tarafından tekrar geçirildi.²⁵ Ancak, henüz bir karar alınmadı. Bakanlar Komitesi'nin bu kez, çevresel korumanın Sözleşme kapsamında kurumsallaştırılmasını sağlamak için bu tür bir ek protokolü benimsemenin gerekliliğini ve aciliyetini tanıması umut ediliyor

. Sözleşmede bu tür bir açık hüküm iç hukuktaki çevre yasaları ve iç hukuktaki mahkemeler tarafından daha fazla koruma odaklı bir yaklaşım için teşvik edici olsa da en önemlisi, Mahkeme tarafından güvence altına alınmış potansiyel hakla ilgili daha geniş ve eksiksiz bir Sözleşme koruması sağlayacaktır.

Mevcut davanın yeni bir protokol yürürlüğe girmeksizin, Sözleşme'nin korumasını alabilmesi de öyle oldu. Ancak, Natalia Kobylarz, birkaç davaya atıfta bulunarak "resmi hukuki dayanak eksikliğinin, Mahkeme'nin çevre veya doğayı genel olarak korumak isteyen başvuruları reddetmesine yol açmış "olduğunu belirtti.²⁶ Bu nedenle, bu tür bir korumanın sağlanamaması yalnızca ek bir protokolle çözülebilir.

²⁴ See "Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment", Reply to Recommendation, Doc. 12298, 19 June 2010, available at: <https://pace.coe.int/en/files/24830/html>, para. 9.

²⁵ See 2021 Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution No 2396 (Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe) 29 September 2021, which calls for the recognition of the right to a healthy environment also in its ecocentric dimension, (intrinsic value of nature, general protection of the environment, see particularly paragraph 6). See for more details on this Resolution: "The right to a healthy environment: PACE proposes the draft of a new protocol to the European Convention on Human Rights", available at: <https://pace.coe.int/en/news/8452/the-right-to-a-healthy-environment-pace-proposes-draft-of-a-new-protocol-to-the-european-convention-on-human-rights> For other ecocentric instruments, see the Council of Europe's 1979 Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Preamble; 1982 World Charter for Nature (Annex, Convinced that: (a)); 1992 UN Convention on Biological Diversity (Preamble); 2000 International Covenant on Environment and Development from the International Union for Conservation of Nature (Article 2); and 2000 Earth Charter (Article 1).

²⁶ See Natalia Kobylarz, "International Conference on Human Rights and Environmental Protection" (Council of Europe, 2020), p. 19

Sonuç Kısmı:

Yargıç Serghides, sadece burada geliştirilmiş muhakemenin değil, yukarıdaki yasal analizleri de göz önüne alarak mevcut kararı takip etmeye karar vermiştir. Yargıç Serghides 'e göre" Etkili bir yorum yapabilmek için AİHS' in 8. maddesinin ve diğer sözleşme hükümlerinin "yeşil" bir değer vererek okunması, çevresel koruma ve insan hakları arasındaki ilişkinin ve karşılıklı bağımlılığın anlaşılması, hem de bu çevresel korumanın kaynağının anlaşılması ve gelecekte Mahkeme tarafından nasıl geliştirilebileceği açısından bir ön koşuldur. Bu fikir sonlara doğru naçizane katkıda bulunmak içindir, aynı zamanda, yasal bir dayanak, temel ve AİHS' in 8. maddesi kapsamında çevresel korumanın kaynağı için bir adım daha atmayı amaçlamaktadır."²⁷

²⁷ Pavlov v. Others v. Russia, ECHR, App. No: 31612/09,11 October 2022, page.40

NOT: Bu bilgi notu çalışmasının daha sonra yayınlanacak olan kitapçık formatında yargıç Frédéric Krenç' in mutabık görüşünün, yargıç María Elósegui ve yargıç Peeter Roosma' nın kısmi muhalif görüşlerinin (kısmi karşı oylarının) ve yargıç Mikhail Lobov' un muhalif görüşünün (karşı oyunun) tamamına yer verilecektir.
NOT: Bu bilgi notu çalışması, Pavlov ve Diğerleri v. Rusya kararının bir özet çalışması şeklinde olup Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni, Avrupa Konseyi ve organlarını bağlamamaktadır.

Kararın orijinal metnine bu [linkten](#) ulaşabilirsiniz: